

CODEX CUMANICUS'TA LATİNCE ve GREKÇE ALINTILAR

Latin and Greek Loanwords in Codex Cumanicus

Galip GÜNER*

Dil Araştırmaları, Bahar 2017/20: 49-56

Öz: *Codex Cumanicus* sahip olduğu sözcüklüğüyle sadece Kıpçak Türkçesi için değil aynı zamanda Kumanların/Kıpçakların kültür etkileşimi gerçekleştirdikleri milletler için de son derece değerli bir eserdir. *Codex Cumanicus* yayımımızın ön sözünde eserin söz varlığı üzerine çalışmalarımızı sürdürceğimizi ve bunları ilim âleminin istifadesine sunacağımızı ifade etmiştik. Bu çalışmada da eserdeki Latince ve Grekçe alıntıları tespit etmeye çalıştık. *Codex Cumanicus*'taki Latince ve Grekçe alıntı kelimelere bugüne kadar özel bir çalışmada temas edilmemiştir. Bu bağlamda *Codex Cumanicus*'un söz varlığı tekrar gözden geçirilerek metinde Latince ve Grekçeden alıntı olduğu kanaatini taşıdığımız kelimeler belirlendi. Ardından bu kelimeler daha çok metin bağlamında ve kültürel boyutlarıyla kısaca değerlendirilmeye çalışıldı. Metinde Latince ve veya Grekçe kelimeye ek olarak kayda geçirilmiş olan Türkçe veya başka bir dilden eş anlamlı karşılığı varsa bunlara da değinildi. Kelime cümle içerisinde kullanılmışsa görev bakımından da bir değerlendirmeye tabi tutuldu. Semantik bakımdan bir farklılaşma gerçekleşmişse ayrıca belirtildi.

Anahtar Kelimeler: Kıpçaklar, *Codex Cumanicus*, Latince, Grekçe, alıntı kelime.

Abstract: *Codex Cumanicus* is an invaluable monument not only for Kipchak Turkish but also for the nations in which Kumans/Kipchaks perform cultural communication. We have stated that we will continue our studies on *Codex Cumanicus*'s pre-existing vocabulary, and that we will present it to the forefront of the scientific community with a new work. In this work we also tried to identify Latin and Greek loanwords in the text. The Latin and Greek loanwords in *Codex Cumanicus* have not been touched upon in any particular work. For his, *Codex Cumanicus*'s vocabulary were re-overviewed and the words that we thought were quoted from the Latin and Greek the text were identified. Then these words were tried to be evaluated briefly in the context of texts and cultural dimensions. They were also mentioned if there is a synonym of Turkish or another language, which is added to Latin or Greek words in addition to the text. If the word was used in the sentence, it was also evaluated for duty. If a differentiation was realized in terms of semantics, it was also stated.

Keywords: Kipchaks, *Codex Cumanicus*, Latin, Greek, loanword.

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri/TÜRKİYE, galipguner44@gmail.com.
Gönderim Tarihi: 21.02.2017 / Kabul Tarihi: 28.03.2017

I. GİRİŞ

Türklerin Anadolu'ya gelmeden önce Karadeniz'in kuzey sahillerinde ve Balkan coğrafyasında var oldukları ve devletler kurdukları malumdur. Periskop, Theofanis, Menandros gibi Bizans ve İbni Rüste, Gerdizî gibi Arap coğrafyacı ve tarihçileri bu bölgedeki Hun, Saragur, Ugor, Avar, Bulgar, Peçenek, Hazar ve Kuman/Kıpçak gibi Türk topluluklarına, onların kültürlerine ve yaşayış biçimlerine eserlerinde yer verirler. Bu araştırmacıların eserlerinde, bahsettikleri Türk topluluklarının dillerine ait bazı verileri kaydetmiş olmalarına karşın Türkçe ile o devirlerin Latince ve Grekçesi arasında gerçekleşmiş olan etkileşimler konusunda herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu hususta yapılan belli başlı çalışma, Moravcsik'in Bizans kaynaklarındaki Türk topluluklarıyla ilgili tarih verilerinin ve bunlara bağlı olarak geçen özel adların ele alındığı eseridir. Lakin bu eserde Türk topluluklarının dilleri ile Latince ve Grekçe arasındaki alıntılar söz konusu dahi edilmemiştir (bk. Moravcsik 1958; Karaağaç 2015: 99).

VIII. ve IX. yüzyıllarda Ortodoks Roma'nın zayıflaması gerek Ön Asya'da gerekse de Karadeniz'in kuzeyindeki limanlarda ticaretin Venedikliler başta olmak üzere Cenevizliler, Sicilyalılar, Pizzalılar ve Floransalıların eline geçmesine yol açmıştır (Karaağaç 2015: 99). İşte bu gelişmelerin sonucu olarak XIII. yüzyılın sonlarına doğru (1291-1293) Karadeniz'in kuzeyinde Venedikli veya Cenevizli tüccarlar, Fransiskan misyonerler yahut İtalyan keşişler ile Alman din adamları tarafından yazıldığı düşünülen ve Kuman Kitabı/Elyazması anlamına gelen *Codex Cumanicus* sahip olduğu zengin söz varlığıyla Kumanların/Kıpçakların gündelik ve dinî hayatlarıyla halk edebiyatlarına dair önemli verileri bulabildiğimiz ender eserlerdendir. Kitap, biri İtalyan, diğeri Alman bölümü olmak üzere iki farklı defterden meydana gelmektedir. İtalyan bölümü 55, Alman bölümü ise 27 yapraktan müteşekkildir. Eser, Latin alfabesinin bir türü olan Gotik harfleriyle kaleme alınmıştır (Argunşah ve Güner, 2015: 21). İtalyan bölümü Latince, Farsça, Kumanca alfabetik bir sözlük niteliğinde olan eserin Alman bölümü ise daha çok dinî metinlere ayrılmıştır. Bu bağlamda eserin İtalyan bölümü Kumancaya geçmiş Latince ve Grekçe kültür kelimeleri, Alman bölümü ise dinî terimler bakımından son derece mühimdir.

II. İNCELEME: CODEX CUMANICUS'TA LATİNCE ve GREKÇE ALINTILAR

Bu çalışmada *Codex Cumanicus*'un söz varlığı gözden geçirilerek metinde Latince ve Grekçeden alıntı olduğu kanaatini taşıdığımız kelimeler belirlenmiştir. Kelimelerin anlamlarının yanına metinde kaydedilmiş olan Latince, Farsça veya Almanca karşılıkları da eklenmiştir. Ardından bu kelimeler daha çok metin bağlamında ve kültürel boyutlarıyla kısaca değerlendirilmiştir. Metinde Latince veya Grekçe kelimeye ek olarak kayda geçirilmiş olan Türkçe veya başka bir dilden eş anlamlı karşılığı varsa bunlara da değinilmiştir. Kelime, cümle içerisinde kullanılmışsa görev bakımından da bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Semantik bakımdan bir farklılaşma gerçekleşmişse ayrıca belirtilmiştir.

II. 1. Latince Alıntılar

II. 1. 1. profet “peygamber” (CCII 76a/11-12).

Latince *propheta* ‘peygamber’, aslında Grekçe olup *prophetes*’ten gelmektedir. Grekçede kelime ‘tercüman, sözcü, bilhassa tanrıların sözcüsü, ilham veren vaiz veya öğretmen’ demektir. ‘önce’ anlamına gelen *pro-* ile ‘konuşmak, söylemek, deklare etmek’ anlamına gelen *phanai* ~ *phemi* kökünün birleşmesiyle oluşmuştur (Need 2007: 31; Soggin 1989: 237). *profet* CC’de:

<i>Korkmagıl, Daud uruğu</i>	“Korkma Davud’un oğlu,”
<i>Arı Tin’dan ayılı boldı</i>	“Kutsal Ruh’tan hamile oldu,”
<i>Profet ayıgança kötürdi</i>	“Peygamberin dediği gibi
<i>Kız, kız égeç, Emanuelni</i>	“Taşdı kız, bakire iken Emanuel’i”

ilahisinde geçmektedir. Ayrıca eserde ‘peygamber’ karşılığı olarak Türkçe *bügü* (CCII 74b/15-16) ve Farsça *paygambar* (CCII 62a/2, CCII 63b/21) kelimeleri de kullanılmıştır.

II. 1. 2. psalmos “Mezmurlar kitabı” (CCII 69a/4).

psalma ~ *psalmus* aslında Latince ‘lir ile yapılan müzik yahut lir ile söylenen şarkı’ anlamına gelmektedir (Valpy 1828: 376; Boag 1848: 1040). Kelime, Türkçede Zebûr yahut Mezmurlar olarak adlandırılır ve Müslüman âlimlerce de Arapça ‘yazmak’ anlamına gelen *zebr* kökünden türediği kabul edilir. Arthur Jeffrey *Zebûr* kelimesinin *zebr* ile bağlantılı olmakla birlikte Mezmûrlar (Psalter) için kullanılan Yahudi veya Hristiyan kaynaklı bir kelimenin bozulmuş hâli olması gerektiğini de ileri sürmüştür (Gürkan 2013: 171-172). İşte başlangıçta şarkı daha çok da ‘ilahi’ anlamına gelen bu *psalmus* (> CC *psalmos*) kelimesi de aslında Hristiyanlıkta, Eski Ahit’te geçen Davut’un mezmurlarını ifade etmektedir. Bu mezmurların çoğunda bestesini yapan yahut söyleyen kişinin adını simgeleyen özel bir başlık vardır. Bazı araştırmacılar ise Mezmurlar kitabının tek yazarının Hz. Davut olduğunu kabul ederler (EB 701).

psalmos kelimesi CC’de, meşhur Ave Maria ilahisindeki şu dörtlükte karşımıza çıkmaktadır:

<i>Ave Maria kim bizge</i>	“Selam Meryem ki bize”
<i>Tuvurdıy bu cehanda</i>	“Doğurdun bu cihanda”
<i>Anı kim Têñri tu[v]urur,</i>	“Onu ki Tanrı doğurur,”
<i>Psalmos nêçik aytıp turur</i>	“Mezmurda söylendiği gibi.”

II. 1. 3. timeam “buhur, tütsü” (CCII 62a/10-11).

Dinî bir terim olarak Latince *thymíama* ‘buhur’ kelimesi (bk. Diamond 2008: 145), CC’de *timeam* biçiminde (transliterasyonlu yazımı: *timeam*) üç münecimin bir yıldız ardınca Kudüs’e gidip bebek İsa’yı bulmalarını kutladıkları bir Hristiyan bayramı olan *Epifani* metninde *Yügündiler, yalbardılar Yesusga, baş urdılar, tê[y]işdiler altun, miron, timeam*. “Yere kapanarak İsa’ya tapındılar, dua ettiler, selamladılar, altın, buhur ve mür hediye ettiler.” cümlesinde geçmektedir.

II. 1. 4. kapsa “sandık” (Alm. *di lade*) (CCII 80b/24b).

Latince ‘kap, kutu’ anlamına gelen *capsa* kelimesi, CC’de *kapfa* > *kapsa* olarak Almanca *die Lade* ‘sandık’ ile karşılanmıştır. De Vaan, kelimenin muhtemelen *capiō*’dan ‘yük sandığı, kap’ anlamıyla **kapso-* olarak türediğini söylemektedir (De Vaan 2008: 90-91).

II. 2. Grekçe Alıntılar**II. 2. 1. balsaman** “kutsal yağ, balsam” (Lat. *balsamus*) (CCII 66a/4).

Grekçe βάλσαμον (> *bálsamon*) ‘balsam, merhem’, Beekes’e göre Semitik kökenli olup Akatçada *bašāmu*, İbranicede *bāsām* ve Arapçada ise *bašām*’dır (2010: 198). Kelime, CC’de *balsaman* olarak kaydedilmiştir (transliterasyonlu yazımı *balšanian*). Mehmet Salâhi tarafından 1895’te basılan *Kâmûs-ı ‘Osmâni*’de Arapça *bešâm* maddesi açıklanırken “Hicaza mahsus hoş kokulu bir nevi ağaçtır ki andan misvâk yaparlar. Türkîde *balsama* ağacı derler.” değerlendirmesi yapılır (bkz. TS I: 394). Çağbayır, kelimenin *Tarama Sözlüğü*’nde geçen *balsama* biçiminin İtalyanca *balsamo*’dan alıntılandığı kanaatindedir (Çağbayır 2007: 456). Karaağaç ise, Türkiye Türkçesinde *balsam* olarak karşımıza çıkan biçiminin Fransızca *balsam*’dan alıntılandığını belirtir (Karaağaç 2015: 187).

II. 2. 2. bapas ~ papas ~ papaz “papaz” (Lat. *presbiter*, Far. *ğasīs*) (CCI 35b/12, CCII 62b/1, CCII 71b/2).

Hristiyanlıkla ilgili dinî bir terim olarak Grekçe *παπάς* (> *papás*, Beekes 2010: 1150), CC’de üç yerde tespit edilmiştir. İtalyan bölümünde kelime dinle ilgili terimlerin sıralandığı sayfada *tēnri*, *paygambār*, *haç* gibi kelimelerle birlikte *bapas* biçiminde kaydedilmiştir. Alman bölümünde ise doğrudan metinlerin içerisinde *papas* ve *papaz* biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. Kelimenin bu kullanımları aynı zamanda Kumanca/ Kıpçakça içerisinde uğradığı fonetik farklılaşmaları da gözler önüne sermektedir.

II. 2. 3. çaman “kimyon türü bir bitki, çemen” (Lat. *cominum*) (CCI 41b/27).

İtalyan bölümünde baharatların ve bazı otların tasnif edildiği sayfada geçen bir diğer Grekçe kelime de κόμινον (> *kuminon*)’dur. Kelime, Latince *cuminum* (CC *cominum*) olup bu şekliyle Almancaya da geçmiştir. Kuzey Slav dillerinde ve Macarcada (*kömény*) kullanılan biçimleri de Almancadan alıntılanmıştır (Eren 1999: 84). Tietze, Türkiye Türkçesinde çemen “kimyon otu, cuminum cyminum; bu otun tohumu” ve Anadolu ağızlarında çaman “kebab, pırzolo, ıskaralık et” biçiminde karşımıza çıkan kelimenin Ermenice çaman “kimyon” veya Arapçanın Suriye diyalektindeki çaman’dan alıntılandığını kabul eder (Tietze 2002: 471).

II. 2. 4. fanar “fener” (Lat. *lantema*, Far. *fēnūs*) (CCI 46a/25, CCII 63b/10-11).

Grekçe φανάρι (*fanári*) ‘içinde ışık kaynağı bulunan aydınlatma aracı’ kelimesi (Eren 1999: 143, Tietze 2009: 43), Türkçenin tarihî metinlerinde ilk defa CC’de tespit edilmektedir. Kelimenin CCII’deki kullanımında, *fanar* ile birlikte Farsçadan

alıntılanmış çırak'ın da yer aldığı görülür: *isi fanarlar bile*, çıraklar bile, nè bile anı izdediler bahçada “Yanan fenerler ile meşaleler ile onu bahçede aradılar.”

II. 2. 5. ispanak “ıspanak” (Lat. *spinatium*, Far. *spanāk*) (CCI 53b/25).

CC'de sebze adlarının sıralandığı bölümde geçen ıspanak (transliterasyonlu yazımı *yspanac*) Grekçe *σπανάκι* (> *spanáki*)'dir (Tietze 2009: 414).

II. 2. 6. kastana “kestane” (Lat. *datillum*, Far. *şābalud*) (53b/12).

CC'de Grekçeden alıntılanmış bir diğer kelime *κάστανα* (> *kástana*)'dır. Beekes, kelimenin kaynağının Anadolu olabileceği görüşündedir (2010: 655). Eren ise Ermenice *kask* ‘kestane’ ve *kaskeni* ‘kestane ağacı’ kelimelerinden Rumcaya alıntılandığı kanaatindedir (1999: 234). Kelime metinde meyve adlarıyla, bilhassa da erik, mişmiş, incir, üzüm gibi yemiş cinsinden adlarla zikredilmiştir (bk. CCI 53b).

II. 2. 7. klisea ~ klisia “kilise” (CCII 72b/6, CCII 74b/16-17).

Grekçe *ἐκκλησία* (> *ekklisia*) kelimesi aslında ‘çağırma, davet etmek’ anlamına gelen **kllh-* kökünden türemiştir (Beekes 2010: 623). CC'de kelime bir yerde *klisia* biçiminde ve doğrudan herhangi bir kiliseyi karşılamak için kullanılmıştır: *Kliskasını toydura* “Kilisesini doyura.” (CCII 72b/6). Bir diğer örnekte ise Hristiyanlar için tarihî öneme sahip Apostolik ve Katolik kiliselerini ifade ederken *klisea* şeklinde kaydedilmiştir: *Basa inanır-mên bir arı Katolik dagın Apostolik kliseaga* “Ayrıca tek kutsal evrensel (Katolik) ve elçisel (Apostolik) kiliseye inanıyorum.”

II. 2. 8. horon “canlı, hareketli bir oyun, horon” (Alm. *en reyic*) (CCII 82b/10) ~ koron “raks, dans, horon” (Lat. *ballum*, Far. *raqsī*) (CCI 5a/15).

Tarihî Türk dili alanında ilk defa CC'de karşımıza çıkan kelimelerden biri de *horon* ~ *koron* kelimesidir. Kelimenin kökeni hakkında görüş ortaya koyan araştırmacılar çoklukla Grekçe/Rumca veya Türkçe olduğu yönünde fikir beyan ederler. Mesela Tietze, Anadolu ağzlarında ve Standart Türkiye Türkçesinde *horos*, *horon*, *horan*, *horo*, *hora* gibi biçimlerini belirlediği kelimeyi Meyer'i kaynak göstererek aynı anlama gelen Grekçe *Χορός* (> *horós*)'tan getirir (2009: 326). Demir ise bütün bu görüşleri reddederek kelimenin Türkçe olduğunu iddia eder. Ona göre *horon* ~ *horan* kelimesi, Türkçe *or-* ‘kurmak, yerleşmek, tanzim etmek’ fiilinden gelmektedir: *or-a-n* > [*h*]oran (ayrıntılı bilgi için bk. Demir 2002). Bu bağlamda Wexler'in Grekçe *-os* ile biten bazı kelimelerin İbranicenin etkin olduğu bazı dillerde *-on*'a dönüştüğü yönündeki görüşü, CC'de geçen *horon* kelimesini izah etmek bakımından önemlidir. Ona göre Grekçe *horos*, Kırım Karayimcesinde bu değişim sebebiyle *horon* olmuştur (Wexler 1987: 37).

II. 2. 9. lahan “lahana” (Lat. *cauli*, Far. *kalām*) (CCI 54a/3).

CC'de sebze adlarının tasnif edildiği bölümde geçen bir diğer Grekçe alıntı kelime de *λάχανο* (> *láhano*) > *lahan*'dir (Beekes 2010: 839, Eren 1999: 278). Kelimenin

Latincesi olan *cauli* (< *caulis*) aslında ‘kök, sap’ demektir ki (De Vaan 2008:100) bu anlam lahananın köklü, saplı bir bitki olmasıyla ilişkili olmalıdır. Farsçası olan *kalām* ise Anadolu ağızlarında *kelem* biçiminde ‘lahana’ için kullanılmaktadır (Eren 1999: 278).

II. 2. 10. liman “liman” (Lat. *portus*, Far. *līmāni*) (CCI 20b/25).

CC’nin yazıldığı coğrafya olarak Kuzey Karadeniz kıyıları, bilhassa da Kırım ve civarı sahip olduğu doğal liman özelliğiyle dünya ticaretinde son derece önemli bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Grekçe λιμάνι (> *limáni*, Eren 1999: 281) de CC’de *liman* olarak kullanılmıştır. Farsça biçimi olan *līmāni*’nin ise Grekçeden doğrudan alıntılanmış görülmektedir.

II. 2. 11. maḡdanus “maydanoz” (Lat. *petrosemulum*, Far. *mandānus*) (CCI 53b/26).

CC’de Grekçeden alıntılanmış bir diğer bitki adı da *maḡdanus*’tur. Kelime Grekçede μακεδονήσι (> *makedonēsi*) olup (Tietze 1955: 231) aslında ‘Makedon otu’ demektir. Kelimenin Çağdaş Yunancada kullanılan μαϊντανός (> *maïntanós*) biçimi sonradan Türkçeden alıntılanmıştır (Eren 1999: 290). Türkiye Türkçesinde *maydanoz* kelimesinin tarihî gelişimi ve kökeni üzerine ayrıntılı bir çalışma yapmış olan Öztekten, Grekçe *makedonēsi*’nin geçirdiği değişimi şöyle gösterir: *makedonēsi* > **magedanos* > *magdenos* / *maḡdenos* / *ma’denos* / *ma’denoz* > *magdanos* > *maḡdanos* / *maḡdanoz* > *maydanos* / *maydanoz* (Öztekten 2009: 506).

II. 2. 12. marul “marul” (Lat. *latucha*, Far. *tarra*) (53b/27).

CC’de Latincesi *latucha* biçiminde yazılmış olan ve ‘marul’ anlamına gelen kelimenin doğrusu aslında *lactūca* olup İtalyancası *lattuga*, Almancası ise *lattich*’tir (Weigand 1910-II: 24). Kumancası/Kıpçakçası *marul* olan kelime ise Grekçeden alıntılanmıştır: μαρούλι (> *marouli*) (Eren 1999: 288).

II. 2. 13. miron “İstanbul’da şarap, zeytinyağı ve çeşitli esanslarla hazırlanarak dünyadaki bütün Hristiyan Ortodoks kiliselerine gönderilen kutsal vücut yağı, günlük, tütsü, Mesih yağı” (Lat. *crisma*) (CCII 62a/10-11, CCII 71a/19).

CC’de Grekçeden alıntılanmış dinî terimlerden bir diğeri Μύρων (> *Mýron*) > *miron*’dur. Batıda daha çok Latince biçimi *crisma*’dan değişmiş şekliyle *chrism* olarak bilinen bu kutsal yağın ilk defa ikinci yüzyılın sonlarında ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Mitchell ve Meyers 2016: 123).

II. 2. 14. pistak “Antep fıstığı” (Lat. *festechum*, Far. *festuk*) (53b/19)

Beekes, Grekçe πωστακή (> *pistaki*)nin İrani bir dilden alıntılanmış olduğunu belirtir Çağdaş Farsçadaki *pista* ‘fıstık, Antep fıstığı’ örneğini verir. Grekçe *pistaki*’nin -(α) κ eki ile türetildiğini de sözlerine ekler (Beekes 2010: 1197). Bu veriler bağlamında

kelimenin CC'deki *pistak* biçiminin sondaki /i/ düşmüş şekliyle Grekçe *pistáki*'den geldiği aşikârdır.

II. 2. 15. *trapes* “sofra, masa” (Lat. *mensa*) (CCII 82b/11).

Grekçe *τραπέζα* (> *trapéza*) ‘sofra, masa, tabak’ kelimesi (Beekes 2010: 1499), CC'de Arapça *sufra* ile birlikte kayda geçirilmiş ve her iki kelimenin Latince karşılığı da *mensa* (< *mēnsa*) ‘(kutsal sunumlar ve yemekler için kullanılan) masa’ olarak verilmiştir (De Vaan 2008: 372).

II. 2. 16. *üsküli* “keten” (Lat. *linum*, Far. *uskuli*) (CCI 46a/24).

CCI'de kumaş çeşitlerinin sayıldığı 46a ve 46b sayfalarında geçen ve Grekçeden alıntılanmış olan bir diğer kelime ise *üsküli*'dir. Kelime, Grekçe *σκουλί* (> *skouli*) ‘keten tarağı ile taranmış keten veya kenevir’ olup Osmanlı Türkçesinde *üskül* ve Anadolu ağızlarında ise *üskül* (Sinop), *üskülü* (Samsun, Giresun, Ordu), *üsgülü* (Kastamonu, Konya, Ordu), *uskoli* (Trabzon) biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır (Tietze 1955: 239).

III. SONUÇ

Bu çalışmada, *Codex Cumanicus*'ta tespit ettiğimiz ve alıntı olduğunu düşündüğümüz Latince dört, Grekçeden ise on altı kelime üzerinde durulmuştur. Latince alıntılardan üçü dinî terim (*profet*, *psalmos*, *timeam*) biri ise eşya adıdır (*kapsa*). Grekçe alıntılardan ise metinde dinî terim olarak (*balsaman*, *bapas* ~ *papas* ~ *papaz*, *klisea* ~ *klisia*, *miron*), bitki adı olarak (çaman, ıspanak, kastana, lahan, *maydanus*, *marul*, *pistak*), eşya adı olarak (*fanar*, *trapes*), eğlenceyle ilgili bir ad olarak (*horon* ~ *koron*), ticari bir mekân adı olarak (*liman*) ve kumaş adı olarak (*üsküli*) belirlenmiştir. Bu veriler açıkça göstermektedir ki *Codex Cumanicus*'taki Latince ve Grekçe alıntılarının önemli bir kısmı dinî terim yahut bitki adıdır. Kelimelerin önemli bir kısmı bu dillerden Türkçeye yapılan ilk alıntılama olması bakımından da son derece değerli verilerdir.

Kaynakça

- ARGUNŞAH, Mustafa; GÜNER, Galip (2015). *Codex Cumanicus*, İstanbul: Kesit Yayınları (CC)
- BEEKES, Robert (2010). *Etymological Dictionary of Greek*, Leiden-Boston: Brill.
- BOAG, John (1848), *A Popular and Complete English Dictionary: Exhibiting the Pronunciation, Etymology, and Explanation of Every Word Usually Employed in Science, Literature, and Art*, Vol. II, London.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*, 1. C., İstanbul: Ötüken Yayınları.
- DEMİR, Necati (2002). “Horan Kelimesi Üzerine”, *TDAY-Belleten-2002*, C. II, s. 25-34, Ankara: TDK Yayınları.
- DE VAAN, Michiel (2008). *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*, Leiden-Boston: Brill.
- DIAMOND, Wilfrid (2008). *Dictionary of Liturgical Latin*, Wipf and Stock Publishers, Eugene.

- Encyclopædia Britannica* (1842). "Psalm", Seventh Edition, Vol. XVIII, Adam and Charles Black, Edinburgh, s. 701. **(EB)**
- EREN, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- GÜRKAN, Salime Leyla (2013). "Zebûr", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 44, b. 171-173.
- KARAAĞAÇ, Günay (2015). *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MITCHELL, Leonel L., MEYERS Ruth A. (2016). *Praying Shapes Believing: A Theological Commentary on the Book of Common Prayer*, Seabury Books, New York.
- MORAVCSIK, Gyula (1958). *Byzantinoturcica, I-II*, Berlin: Akademie-Verlag.
- NEED, Stephan W. (2007). *The Gospels Today: Challenging Readings of John, Mark, Luke & Matthew*, Cowley Publications, Lanham.
- ÖZTEKTEN, Özkan (2009). "Her Söze Maydanoz", *Türk Dili*, S. 694, s. 501-509.
- SOGGIN, Alberto J. (1989). *Introduction to the Old Testament*, Third Edition, Kentucky: Westminster/John Knox Press.
- Tarama Sözlüğü* (1995), I. C., A-B, Ankara: TDK Yayınları. **(TS)**
- TIETZE, Andreas (1955). "Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch", *Oriens*, Vol. 8, No. 2, s. 204-257.
- TIETZE, Andreas (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, Birinci Cilt, A-E*, İstanbul-Wien: Simurg Yayınları.
- TIETZE, Andreas (2009). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, İkinci Cilt, F-J*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- VALPY, A. J. (1828), *An Etymological Dictionary of the Latin Language*, London.
- WEIGAND, Friedrich L. K. (1910), *Deutsches Wörterbuch, Zweiter Band, L bis Z*, Verlag von Alfred Töpelmann, Gießen.
- WEXLER, Paul (1987). *Explorations in Judeo-Slavic Linguistics*, Leiden: Brill.